

Els primers segells andorrans

Gerhard Lang-Valchs

Historiador, teòleg i professor langvalchs@hotmail.es

Resum

Els primers segells andorrans.
L'anàlisi dels intents fallits de fer els primers segells andorrans, els projectes: d'Otto Bickel, de l'advocat Armengol Dalleres, del síndic Antoni Moles, de Francesc Pla i de Plácido Ramon de Torres plantegen l'establiment d'una xarxa postal. El fet suposa regularitzar l'estatut filatèlic d'Andorra, cosa que comporta negociar amb la UPU, amb els coprínceps i els estats veïns.

Resumen

Los primeros sellos andorranos.
El análisis de los intentos fallidos de hacer los primeros sellos andorranos, los proyectos: de Otto Bickel, del abogado Armengol Dalleres, del síndico Antoni Moles, de Francesc Pla y de Plácido Ramón de Torres plantean el establecimiento de una red postal. El intento significa regularizar el estatuto filatélico de Andorra, hecho que conlleva negociar con la Unión Postal Universal, con los copríncipes y los estados vecinos.

Résumé

Les premiers timbres andorrans.
L'étude des essais manqués de faire les premiers timbres andorrans ainsi que les projets: d'Otto Bickel, de l'avocat Armengol Dalleres, du Président du Conseil Général Antoni Moles, de Francesc Pla et de Plácido Ramon de Torres proposent même la mise en place d'un réseau postal. Cela entraîne qu'il faut régulariser le statut philatélique de l'Andorre, ce qui oblige qu'il faudra négocier avec la UPU, avec les coprinces et avec les états voisins.

Abstract

The first Andorran stamps.
The first failed attempts to emit Andorran stamps and the projects by Otto Bickel, by lawyer Armengol Dalleres, by the Síndic Antoni Moles, by Francesc Pla and by Plácido Ramon de Torres show the way towards establishing a postal system. This means regulating Andorra's philatelic status and to negotiate with UPU, the Co-princes and neighbouring states.

n fullejar els catàlegs de segells editats a Espanya i França que inclouen les emissions per a Andorra, trobem, a les pàgines corresponents, una primera edició andorrana datada el 1875 per a uns, i el 1890 per a altres. Es tracta d'una sèrie de dotze valors que alguns anomenen "carlista", altres la qualifiquen d'emissió local, però que segons tots els catàlegs no va ser mai emesa.¹ No obstant això, sembla que hi ha uns exemplars usats, amb un mata-segells mut "carlista" i fins i tot segells amb sobrecàrrega.

Què passa realment amb aquests segells? Són segells de fantasia, *cinderelles* com en diuen en el món anglosaxó, són producte d'un intent de comercialització fracassat d'algun filatèlic espanyol o són segells oficials que per alguna raó no van sortir mai a la venda? D'altra banda, cal preguntar-se com hi pot haver segells andorrans oficials tan primerencs si no hi havia correu andorrà en aquelles dates, i, a més, fins al 1928 no hi va haver oficina de correus a les Valls.² A continuació explicarem en quines circumstàncies va néixer aquesta sèrie de segells, la qual cosa ens permetrà veure més endavant quin "estatus filatèlic" pot reclamar. Avancem les dades: la sèrie esmentada no havia estat preparada per a cap de les dates indicades en els catàlegs i no té res a veure en absolut amb les guerres carlines.

La situació del correu a Andorra

Mentre que al llarg de la segona meitat del segle XIX la majoria dels estats europeus, i fins i tot a escala mundial, van començar a organitzar o reorganitzar el seu correu amb vista a un creixent intercanvi internacional de la correspondència, i es van apuntar al nou invent dels segells de franqueig, a Andorra tot continuava com abans. El Consell de les Valls, més tard Consell General, va organitzar i pagar un reduït i ocasional servei oficial. Alguns particulars se servien de

1. El *Catálogo unificado y especializado de sellos de España y dependencias postales*, editorial Edifil, diu: "Esta emisión fue aprobada oficialmente y no se puso en circulación por desacuerdo con Francia." El que no diu és qui va aprovar aquests segells.

2. Per ser exacte del tot cal excloure les dues o possiblement quatre setmanes de l'any 1882 en què va existir una oficina postal francesa a la capital andorrana.

tant en tant del mateix procediment per a la seva correspondència privada dins de les Valls. Per a la correspondència amb els països veïns, sobretot els comerciants, se servien dels traguiners, mulers o altra gent que visitava amb certa regularitat els pobles veïns i que lliuraven les cartes a les oficines de correus de la Seu d'Urgell o de Tarascó, més tard a Ax i l'Ospitalet, o les portaven directament al seu destinatari. Les precàries vies de comunicació, en la part francesa tancades a causa de la neu, a vegades més de mig any, no facilitaven la feina.

Durant la tercera i última guerra Carlina (1873-1876), Andorra estava "postalment" semiaïllada d'Espanya. Gran part del Pirineu era "terra carlista", però en aquesta part els rebels no tenien organitzat un correu propi que funcionés com va ser el cas de Navarra i el País Basc.³ Els andorrans, i sobretot molts dels refugiats a Andorra, no tenien un accés segur al correu espanyol. La Seu d'Urgell va ser un bastió carlí fins que va caure el 19 de novembre del 1875 i es va acabar la guerra a Catalunya. En aquests anys, el Consell General s'havia encarregat d'organitzar i pagar un servei postal de vianants cap a França.⁴ Com que al final de la guerra els francesos no van mostrar cap interès a fer-se càrrec del servei que els andorrans havien mantingut, el van donar per acabat.⁵

Un cop restablerta la pau, Espanya va reprendre el seu servei postal per les Valls, que mentrestant havia estat reconegut en els estatuts de la Unió Postal Internacional,⁶ que daten de l'any 1874.⁷ El 1877 Espanya va ampliar aquest servei de vianants de la Seu d'Urgell fins a Andorra pagant una persona a la capital de les Valls perquè venqués els seus segells, rebés i distribuís el correu entrant, guardés i lliurés el sortint. Aquesta situació va quedar reflectida en les actes del Congrés Postal de París del 1878.

Després dels esdeveniments revolucionaris dels anys 1880-1881, França es preocupa per primera vegada d'Andorra i comença a dissenyar una nova política andorrana que consisteix a aplicar mesures concretes de desenvolupament de la infraestructura de les Valls. La

instal·lació del telègraf i d'una oficina de correus a la capital formen part d'aquesta iniciativa. L'oficina de correus s'obre finalment el 19 de setembre del 1882. Però davant les protestes andorranes, i probablement també el seu boicot actiu, els francesos es veuen obligats a tornar-la a tancar: el cap de l'oficina no era un andorrà com ells volien, sinó un francès i a sobre militar.⁸

En el context de la reorganització de l'Administració francesa per a Andorra, es va nomenar el 1882 el prefecte del Departament dels Pirineus Orientals a Perpinyà, delegat permanent del copríncep francès per a Andorra, i la Vegueria es va traslladar a Prada. Per a l'Administració i els seus assumptes interns es va crear el 1885 un servei de correu propi. Segons les condicions climàtiques lliura i recull el correu a l'Ospitalet, Porta o Ax o, quan aquesta ruta era inviable, a la Guingueta d'Ix. La Vegueria tolerava que els carters distribuïssin correspondència privada. Com es veu en diversos documents, sempre persistia una certa por que els espanyols poguessin protestar per aquest servei no oficial que feia la competència al seu oficial, cosa que no va passar mai.

A principis de l'última dècada del segle, Antoni Moles era el síndic general de les Valls d'Andorra. Les activitats que desenvolupa la nova Sindicatura recolzada pel Consell van dirigitades principalment al restabliment de les franquícies duaneres espanyoles de l'any 1867. Per aconseguir-ho, els dóna suport l'exministre espanyol Carvajal y Hué davant els diferents governs de l'època.

Plácido Ramón de Torres i el seu projecte per al Consell

Carvajal y Hué, exministre i diputat per Màlaga a les Corts, no solament es va ocupar de la recuperació de la franquícia total per a les exportacions i importacions andorranes sinó que també aconsellava la Sindicatura en altres assumptes. Una de les idees que van sorgir en aquest context, probablement fins i tot suggerida primer pel bisbe d'Urgell el 1891,⁹ era la de crear una administració de correus amb els seus propis segells per a les Valls. El ministre va recomanar per

3. Vegi's ESCALADA GOICOECHEA, E.: *La Organización del Correo Carlista 1873-1876*, Madrid 2000.

4. Fins ara sempre es creia que aquest servei va ser organitzat pels francesos, cosa que desmenteix clarament el síndic general en la carta al prefecte del 6 de juliol del 1882, en què li recorda els antecedents del conflicte d'aleshores. AMAEF, Andorre, CPC, tome 8, núm. 30.

5. Ibidem.

6. La Unió Postal Internacional, fundada el 1874 a Berna, va ser una espècie d'organització precursora de la Unió Postal Universal (UPU). En el Congrés Postal de París del 1878 es va ratificar el conveni de Berna. A part dels 22 països fundadors, França també va firmar aquest conveni en l'apartat XL del qual, paràgraf 4, apareix Andorra "...com depenent[s] de l'Administració espanyola de Correus." Els únics canvis que es van fer en aquest paràgraf fins al Congrés Postal de Londres de 1929 es refereixen al nom del territori andorrà que va passar per tres versions diferents.

7. Espanya mantenia des de feia temps un servei postal per a les Valls d'Andorra, cosa que fins ara no ha estat publicada ni documentada. N'hi ha prou aquí que ens referim a un mapa de l'any 1860 que demostra sense cap mena de dubte l'existència d'un servei espanyol anterior al que es creia: *Carta de correos y postas de las provincias de Barcelona, Gerona, Lérida y Tarragona trazada por la Dirección General de Correos*.

8. DUPRÉ, F.: L'établissement d'un bureau de poste français à Andorra la Vella le 19 septembre 1882 ... reste sans lendemain ! » *Aquí... Andorra, Revue Encyclopédique des passionnés de l'Andorre*, núm. 5, abril 2012, p. 25-28.

9. Sembla que el bisbe fins i tot va proposar el motiu dels segells, l'escut d'armes del copríncep. AMAEF, Andorre, Z 70, còpia traduïda de la sol·licitud de Francesc Plà del 25.11.1895 i carta d'Antonio Moles al Ministerio de Asuntos Exteriores del 1.9.1896 [Els documents d'aquest fons estan sense classificar.]

això un compatriota seu, comerciant filatèlic, que aleshores residia a Barcelona, Plácido Ramón de Torres.¹⁰ Aquest es va posar en contacte amb Antoni Moles, li va proposar la creació d'un servei postal per a Andorra i l'edició de segells propis i li va explicar els beneficis que podia treure d'aquesta empresa. El Consell General, no obstant i això, va rebutjar la sol·licitud corresponent.¹¹

Otto Bickel i la seva proposta

Poc després apareix a Andorra un alemany, Otto Bickel, també comerciant filatèlic, que uns anys abans havia organitzat el correu de San Marino.¹² Va proposar al síndic organitzar un servei de correu andorrà propi. Aquest el va enviar a Perpinyà perquè hi expliqués el seu projecte, que finalment seria rebutjat. Sembla que el síndic, que ja tenia el seu propi projecte en marxa, en no rebutjar rotundament l'oferta volia temptejar la reacció francesa, els arguments de la qual per al rebuig eren que Bickel era estranger, que havia de posar cura en el disseny d'una suposada sèrie andorrana a més d'unes sospites, no del tot infundades en aquest cas, que es tractava d'un projecte principalment comercial.

La "iniciativa Pla"

Plácido Ramón de Torres, malagueny de naixement, però establert a Barcelona, era un personatge controvertit dins del món del comerç filatèlic de l'època. Editor d'un dels primers catàlegs de segells europeu i del primer àlbum de segells amb caselles per la seva col·locació a Espanya, havia estat i seria també un falsificador de segells bastant destre, a més d'autor d'altres negocis dubtosos per tot el món, fet que el va portar als tribunals per presumpta falsificació.¹³ No queda clar com va continuar l'assumpte, però sembla que Plácido Ramón de Torres no va llançar la tovallola i hi va insistir.¹⁴ Una possibilitat és

que Antoni Moles encarregués a Francesc Pla que s'ocupés de l'assumpte i el tirés endavant per presentar-lo més tard un altre cop al Consell. Una altra és que Pla decidís fer-se càrrec de la proposta per compte propi. Tampoc sabem si l'advocat barceloní, Armengol Dallarés,¹⁵ hi participava i aconsellava des d'un principi Pla o si hi va intervenir més tard, quan l'assumpte estava ja a punt de fracassar. El cas és que es va encarregar a Plácido Ramón de Torres la confecció d'unes mostres (assajos) per a la que havia de ser la primera sèrie de segells andorrans.

Sigui per encàrrec de Moles o de Pla, va per feina i presenta una sèrie d'assajos, en part desconeguts fins fa poc pel món filatèlic.¹⁶ Amb alguns canvis i rectificacions, el 1895 s'imprimeix a la impremta barcelonina de Tomàs Torrebada una sèrie de 12 valors que pel seu valor nominal cobria totes les necessitats que una oficina de correus a Espanya podia tenir.¹⁷

La proposta que Pla presenta finalment a final de 1895 davant el Consell General no incloïa solament l'edició i posada en curs dels primers segells andorrans per a l'ús intern i internacional, sinó també la instal·lació de tota una administració postal pròpia.¹⁸ A més a més, enfocava l'adhesió d'Andorra a la Unió Postal Universal i la lògica sol·licitud de reconeixement dels seus segells per al franqueig dins de les normes establertes per la Unió Postal. Per cert, abans que Francesc Pla presentés la seva pròpia sol·licitud de concessió d'un servei postal per a les Valls d'Andorra al Consell General el novembre del 1895, un altre senyor havia presentat sense èxit una tercera proposta en el mateix sentit.¹⁹

La decisió sobre la sol·licitud s'ajorna i la informació es filtra al prefecte de Perpinyà que, a la vegada, informa el seu superior, el ministre de l'Interior, de la iniciativa, deixant, tanmateix, molt clar que no hi estava a favor per les implicacions polítiques internacionals que

10. ASC, segle XIX, 3406, carta de Carvajal y Hué a Antonio Moles del 13.3.1893.

11. ASC, segle XIX, 3405, carta (del secretari?) del Consell a Plácido Ramón de Torres del 27.3.1893. El document sembla ser l'esborrany i no porta signatura.

12. Vegi's l'article "Otto Bickel i la seva iniciativa postal de 1893" a *Papers de recerca històrica* 6, p. 8-10.

13. MAJÓ TOCABENS, J.; MAJÓ DÍAZ, A.: *Postas y Filatelia en Barcelona del XIX*. Barcelona 1975, p. 98-107.

14. ASC, segle XIX, 3404, document sense data, per les referències que fa el text ha de ser de la tardor del 1893 o fins i tot de l'any següent.

15. Armengol Dallarés Moles, andorrà d'origen i possiblement emparentat amb el síndic general, havia estudiat Dret, va adoptar la nacionalitat espanyola el 1887 [BOE, núm. 301, 28.10.1887, p. 292, col. 2], va exercir en aquells anys d'advocat a la capital catalana [Arxiu de la Cambra d'Advocats de Barcelona, dossier (=ANC 440), Dallarés Moles, Armengol.] però no havia perdut el contacte amb Andorra [ASC, segle XIX, 4669]. Més tard demanaria també una concessió de tabac del Consell General.

16. Al catàleg de la casa de subhastes Soler i Llach de la primavera del 2012 es van oferir i vendre els 15 segells presentats aleshores. Fins a la data s'havien conegut només cinc assajos diferents que estan en mans d'un col·leccionista andorrà i que estan descrits en el *Catálogo Especializado Philandorra*.

17. S'ha de tenir en compte que en una oficina de correus en tota regla no solament es lliuraven cartes normals sinó també cartes certificades, paquets, enviaments de valors declarats, etc.

18. AMAEF, Andorre, Z79.5, traducció de la carta de Francesc Pla del 25 de novembre del 1895 al Consell General. Aconsellat pel Consell o per Antonio Moles, Pla segons sembla havia retirat la seva proposta per tornar a presentar-la més endavant.

19. Una història encara sense desenredar és la dels segells, o millor dit assajos, d'Henri Douchet. El francès havia dirigit el 12 de gener de 1895 [ASC, segle XIX, 2832] una extensa i ben pensada proposta tant al Consell General com al bisbe. No sabem res d'una resposta per part del Consell. Per part del bisbe coneixem el resultat final: els molt bonics assajos de Douchet. Vegi's la foto de la reedició de les proves editades per la vegueria episcopal.

podria tenir.²⁰ El ministre també ho veu així i nega la conformitat; no obstant això, sembla que a Andorra no arriba cap notícia.

Al final, l'1 de setembre el síndic general i Pla semblen haver preparat bé la iniciativa postal. Es presenta davant dels consellers una sol·licitud renovada, que l'accepten unànimement. El Consell està disposat a introduir una administració postal pròpia amb aquells segells andorrans presentats, i amb els beneficis pensa invertir en la construcció de carreteres.

Uns dies més tard arriba directament al ministre de l'Interior francès la petició oficial andorrana acompanyada de nombroses planxes impreses amb la nova sèrie de segells enganxada. L'enviament contenia, a més de les sol·licituds corresponents dirigides a la UPU, a Ginebra, i signades pel síndic en què demanava l'adhesió d'Andorra a l'organització, un poder per tal que el ministre de l'Interior representés, en aquest assumpte, el Consell General davant la seu de la UPU.²¹ Aquesta iniciativa no rep resposta immediata des de París, sinó que dona peu a la redacció d'una nota "consultiva" per part del ministeri de l'Interior dirigida a la direcció política en què s'analitzen el cas i les possibles implicacions polítiques en termes bastant benèvolos.²²

En no rebre resposta, sis setmanes més tard el síndic es torna a dirigir directament al ministre de l'Interior per recordar-li la resposta pendent. Quinze dies més tard encara no ha arribat cap resposta, així que Antoni Moles es dirigeix al prefecte per insistir que se li comuniqui la decisió. El prefecte torna a informar Interior i ressalta un cop més les possibles complicacions que podria produir una resposta positiva. Ara la reacció és immediata: des de París es ratifica la negativa donada ja a principis d'any.

Pla i el Consell General encara no es donen per vençuts. Quatre setmanes més tard l'advocat barceloní, Armengol Dallarés,²³ torna a agafar la proposta de forma lleugerament modificada. Proposa un correu interior andorrà, l'organització interna del qual ja està totalment dissenyada: oficines de correus a totes les parròquies i carters pagats pel Consell que distribueixen a domicili. El segell de cinc cèntims de la sèrie presentada feia quatre mesos es troba enganxat a la

carta dirigida a París, fet que ens confirma que no es tracta d'una nova iniciativa, sinó de la continuació de la mateixa sota unes condicions lleugerament diferents.

La negativa s'evidencia pel fet que aquesta sèrie de segells preparada per a la seva emissió no va arribar mai a vendre's al públic, i que no es van arribar a crear ni el servei postal amb França ni l'intern. Totes les sol·licituds fetes en aquest context anaven dirigides exclusivament a la part francesa, a l'administració postal espanyola o al bisbe d'Urgell.²⁴ Aquest es va assabentar de les intencions andorranes probablement per la premsa i va reaccionar amb molta indignació.²⁵ Va prohibir als andorrans l'ús dels seus segells i es va posar en contacte amb el Ministeri d'Afers Exteriors de Madrid. En cas de desobediència a la seva disposició, va acordar amb la part espanyola la nul·litat de qualsevol franqueig amb segells andorrans i el consegüent rebuig de qualsevol enviament lliurat d'aquesta manera.²⁶

El problema de l' "estatus filatèlic"

Després de tot l'explicat, resulta obvi que la data prevista per posar en circulació aquesta sèrie és l'any 1896, o bé el 1897, si es té en compte el tràmit oficial que hauria suposat la presentació dels segells a la UPU. També és lògic que no hagués pogut circular mai legítimament cap segell d'aquesta sèrie. O sigui, qualsevol mata-segells o cancel·lació que en porti algun ha de ser per força una falsificació. El mateix s'ha de dir d'alguns segells d'aquesta sèrie que van arribar al mercat filatèlic amb sobrecàrregues molt sospitoses.²⁷ En darrer lloc, queda la pregunta de quin és l' "estatus filatèlic" d'aquests segells de l'any 1896. No hi ha dubte que no es tracta de vinyetes o segells de propaganda. No són tampoc *cinderelles*, segells de fantasia, o sigui, segells de països imaginaris, ni es tracta de falsos filatèlics o falsos postals, segells fets per estafar el col·leccionista o l'administració de correus. És evident que es tracta de segells no emesos. Són, indubtablement, segells andorrans fets i pensats per a una administració postal andorrana. Van ser aprovats pel Consell General, òrgan administratiu suprem d'Andorra. Però la qüestió és si es poden considerar productes oficials o no.

20. AMAEF, Andorre, Z 70-5, carta del prefecte de Perpinyà al ministre de l'Interior del 22 de gener del 1896.

21. Ibidem, Diverses cartes, de l'1 de setembre, del Consell General al ministre de l'Interior. Per cert, l'oficina de la UPU estava a Berna.

22. Ibidem, *Note pour la Direction Politique*, 29.9.1896.

23. Ibidem, carta del prefecte al seu superior del 29 de desembre del 1896.

24. La unitat monetària impresa en els segells de més valor és la pesseta, no el franc.

[Els cèntims dels valors petits es podrien referir tant al franc com a la pesseta.] Això fa pensar que el projecte inicial de Pla era diferent i es va adaptar a la majoria del Consell General.

25. La indignació es va deure que ell estava preparant junt amb l'esmentat francès Henri Douchet una sèrie pròpia ("episcopal") de segells andorrans de què existeixen diversos assajos.

26. AMU, Serveis públics, 2. Correus (1892-1928), 1411003-009.

27. Vegi's foto amb cancel·lació de fantasia sobre un segell original de la sèrie de 1896 de Plácido Ramón de Torres.

Pel que fa a la *question d'Andorre*, es tracta d'un problema institucional que només va tenir sortida en tallar-se el nus gordià quan es va consensuar la Constitució andorrana del 1993.

S'hauria de trobar una resposta clara a preguntes com: Els andorrans tenien dret a un servei postal propi regit per ells mateixos? S'hauria d'haver limitat a un servei interior o també podria haver inclòs la projecció cap a l'exterior? Els coprínceps tenien dret a bloquejar o prohibir aquestes iniciatives? Són qüestions difícils de contestar perquè eren el resultat d'una situació i realitat política (feudal i medieval) que havia sobreviscut als canvis polítics i havia arribat als temps democràtics i moderns, per als quals Andorra no estava

preparada. Va ser tan difícil, que la realitat actual tampoc no ha pogut trobar una solució "normalitzada" per a aquest punt. Fins i tot, segons la Constitució andorrana del 1993, les Valls segueixen sent administrades "postalment" per França i Espanya. Sembla que la pregunta inicial ha de quedar sense resposta clara. Andorra era, i en part segueix sent, un cas únic en el món per la seva particular història i el seu sistema de govern, difícil de comparar amb els estàndards moderns.

AMU= Arxiu de la Delegació Permanent de la Mitra d'Urgell

AMAEF=Archives du Ministère des Affaires Etrangères de la France

ASC=Arxiu de les Set Claus

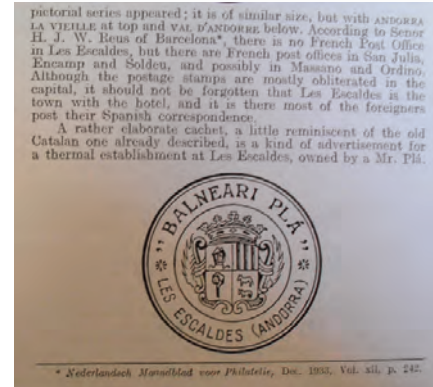
► Segell d'Otto Bickel de San Marino-Philatelist

► Foto amb cancel·lació de fantasia sobre un segell original de la sèrie de 1896 de Plácido Ramón de Torres.

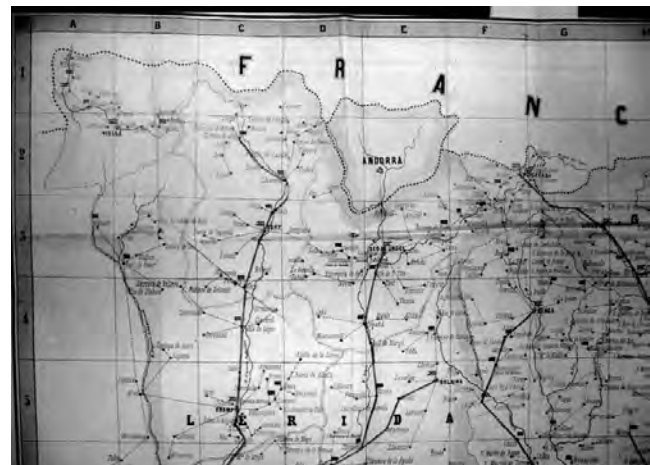
► Sèrie de segells del 29 de setembre del 1896 de Plácido Ramón de Torres

Tampó del Balneari Plá

Reedició de les proves editades per la vegueria episcopal.

Carta de correos y postas de las provincias de Barcelona, Gerona, Lérida y Tarragona trazada por la Dirección General de Correos, any 1860

Assajos de segells andorrans de prova de Douchet